

Çatışmadan İşbirliğine: Türkiye, Rusya ve İran *

Güngör ŞAHİN**
Yücel ÖZEL***

Özet

Atlantik Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na uzanan, Avrupa ve Asya topraklarını kapsayan Avrasya bölgesinde; dünya medeniyet tarihinde silinmeyecek izler bırakmış tarihsel güçler hüküm sürmüş, bugün de bu güçlerin ardıllarının artan etkileri devam etmektedir. Avrasya bölgesinin üç kadim imparatorluğunu kurmuş Türkler-Ruslar-İranlılar; askeri, politik, ekonomik ve toplumsal güçleri; bölgeye yönelik tarihsel, dinsel, mezhepsel, ırksal ve kültürel bağları; paylaştıkları ortak medeniyet ile güçlerini küresel aktörler karşısında artırmaktadır. Bu çalışmada, Avrasya bölgesinin üç önemli ülkesi Türkiye, Rusya ve İran'ın ilişkilerini geçmişten günümüze şekillendiren faktörler ve yeni işbirliği seçenekleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Jeopolitik gerçekler ve neorealist kuram çerçevesinde; "Türkiye-Rusya-İran üçlüsünün karşılıklı tarihsel önyargılarını bir kenara bırakmaları mümkün mü?", "Karşılıklı mevcut olan dost-düşman algılaması ortak çıkarlar ve kazançlar göz önünde bulundurularak yeniden tanımlanabilir mi?", "Suriye özelinde başlayan siyasi ve askeri işbirliği diğer egemenlik ve etki alanlarında da sürdürülebilir mi?" sorularına cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya, İran, Çatışma, İşbirliği.

From Conflict to Cooperation : Turkey, Russia and Iran

Abstract

In the Eurasian region covering the European and Asian lands extending from the Atlantic Ocean to the Pacific Ocean; historical powers have left the marks that will not be wiped out in the history of civilization of the world, and today the increasing effects of successors of these forces continue. The Turks, Russians and Iranians founded the three ancient empires of the Eurasian region; the military, political, economic and social forces; the historical, religious, sectarian, racial and cultural ties to the region; the common civilization they share, and their power increases against global actors. In this study, the three important countries of the Eurasian region will be examined by the determining factors and new cooperation options that have been shaped the relations between Turkey, Russia and Iran from the past to the present. Within the framework of geopolitical realities and neorealist theory the following questions "Is it possible to put aside the mutual historical prejudices of the Turkish-Russian-Iranian trio?", "Can the mutual existing friendly-enemy perception be redefined by taking into consideration common interests and gains?", "Is the political and military cooperation initiated specifically for Syria sustainable in other sovereignties and spheres of influence? will be investigated.

Keywords: Turkey, Russia, Iran, Conflict, Cooperation.

Avrasya'nın üç kadim imparatorluğunu kurmuş Türklerin, Rusların ve İranlıların; askeri, politik, ekonomik ve toplumsal güçleri; bölgeye yönelik tarihsel, dinsel, mezhepsel, ırksal ve kültürel bağları ve paylaştıkları ortak medeniyet temelinde Avrasya'daki

* Makaleyi bir eleştirmen gözüyle irdeleyen, değerlendirme ve sorularıyla çalışmanın en az hata ile yayımlanmasına aracılık eden Prof. Dr. Fahri Türk'e teşekkür ederiz.

** Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar Anabilim Dalı, Öğretim Görevlisi, E-mektup: gungor_sahin@yahoo.com

*** İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, E-mektup: yucelozel@gmail.com

etkilerinin devam ettiğini görmekteyiz. Bu üç milletin karşılıklı ilişkileri geçmişte; jeopolitik gerçeklerden beslenmiş, realist bir ekseninde birbirlerinin aleyhinde şekillenmiştir. Bu güne geldiğimizde, üç ülkenin ilişkilerini şekillendiren jeopolitik gerçeklerde bir değişiklik olmamıştır. Hatta Avrasya'nın önemi daha da artmış; Dünya'nın en büyük ekonomilerini, enerji ve yeraltı kaynaklarını, insan gücünü, ticaret ve finans merkezlerini, askeri güçlerini barındırdığı için küresel güç mücadelesi ve Orta Doğu özelinde vekâlet savaşlarının merkezi haline gelmiştir. Türkiye-Rusya-İran üçlüsünün güvenlik ve nüfuz alanı olarak gördüğü Orta Doğu, Karadeniz ve Hazar Havzası, Kafkaslar ve Balkanlar; küresel boyutta güç ve çıkar odaklı çatışmaların ön planda olması, rekabete dayalı kutuplaşmanın yaşanması sebebiyle, üç devlette risk ve tehdit algısı oluşturmaktadır. Bu çalışmada; Avrasya bölgesinin üç önemli ülkesi Türkiye, Rusya ve İran'ın ilişkilerini geçmişten günümüze şekillendiren faktörler ve yeni işbirliği seçenekleri; işbirliğinin Avrasya bölgesi güvenlik, istikrar ve refahına sağlayacağı katkı; üç ülkenin güçlenen ilişkilerinin küresel ve bölgesel aktörlerin politikaları üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılacaktır. Jeopolitik gerçekler ve neorealist kuram çerçevesinde; “Türkiye-Rusya-İran üçlüsünün karşılıklı tarihsel önyargılarını bir kenara bırakmaları mümkün mü?”, “Karşılıklı mevcut olan dost-düşman algılaması ortak çıkarlar ve kazançlar göz önünde bulundurarak yeniden tanımlanabilir mi?”, “Suriye özelinde başlayan siyasi ve askeri işbirliği diğer egemenlik ve etki alanlarında da sürdürülebilir mi?”, “Üç ülkenin egemenlik ve etki alanlarında yapacağı işbirliği sonucu istikrar ve refah sağlanır mı?”, “Üç ülkenin güçlenen ve derinleşen ilişkileri küresel ve bölgesel aktörlerin Avrasya politikalarını sınırlandırır mı?” sorularına cevap aranacaktır. Çalışma; geçmişte paylaşılan ortak tarih ve kültür, ülke sınırları içindeki aynı ırka ve dine mensup insan toplulukları, bölge ülkelerinin güvenlik ve refahına yönelik ortak çıkarlar, jeopolitik gerçekler ve neorealist bakış açısıyla siyasi ve askeri olarak yapacakları ittifakın diğer alanları da kapsayacak işbirliği seçenekleri oluşturacağı tezini savunmaktadır. Çalışma, üç devletin egemenlik ve etki sahalarına yönelik tehditler karşısında; geçmişte aralarında yaşadıkları bölgesel egemenlik mücadelesinin nasıl bir dönüşüm geçirdiğini, eski ve yeni dönem arasındaki farkı, bölgeye yönelik artan jeopolitik ilgi ve bundan beslenen çatışmaları, Suriye özelinde gerçekleşen işbirliğinin jeopolitik gerçeklerden uzaklaşmadan neorealist kuram kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini sorgulamak adına önem arz etmektedir.

Çalışmada sırasıyla, geçmişin izlerini sürmek adına tarihsel ve geleceğe yönelik öngöründe bulunabilmek amacıyla kuramsal ve güncel kaynaklar incelenmiştir. Çalışmada öncelikle Türk-Rus-İran ilişkilerinin tarihsel arka planına bakılarak; benzerlikleri ve farklılıkları, geçmişten günümüze taşıdıkları sorunlar, sorunların kaynakları, birbirlerine karşı oluşmuş dost-düşman algısının çatışma ve işbirliği üzerindeki etkisi ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Sonrasında bugüne kadar ilişkileri şekillendiren jeopolitik gerçeklerin değişmemesi, fakat üç ülkenin de egemenlik ve etki sahasına yönelik diğer bölgesel ve küresel aktörlerin nüfuz etme gayretlerinin yarattığı istikrarsızlık sebebiyle, öncelikle statükonun korunması için yapılan işbirliğinin kuramsal çerçevesi açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak Suriye özelinde yaşananlar, üç ülkenin farklı ideoloji ve sistemlere sahip olmalarına rağmen uluslararası ilişkilerde ve güvenlik politikalarında ittifak anlayışı ile ortak hareket etmeleri neorealizm kapsamında değerlendirilmiştir. Suriye sorununun çözümü ve ülke çıkarlarının korunması için üç devletin yaptıkları ittifakın gerekçesini açıklayabilmek adına yeri geldiğinde “bölgesel güvenlik kompleksi” kavramına atıf yapılmıştır. Fakat “bölgesel güvenlik kompleksi” kavramına yapılan bu atıf, üç devletin de jeopolitik gerçeklerden beslenen neorealist bakış açısıyla hareket ettiği

düşüncesini değiştirmeyerek, algıladıkları tehdit karşısında birleşerek güçlerini artırmak istemelerinin yöntemi olarak sunulmuştur.

Türk-Rus-İran İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Türkolog Jean-Paul Roux; Türklerin, Teoman ile oğlu Mete'nin (MÖ 210-174) kendilerine katılan boyları örgütleyerek Moğolistan'ın kuzeyindeki Orhon ve Selenga bölgelerinde bir devlet kurarak tarih sahnesinde etkili olmaya başladıklarını belirtmiştir. “Hun” ismiyle bilinen bu ilk Türk İmparatorluğu; bölgenin göçebe halklarını birleştirmiş, göçebe kültüründen yeni bir devlet modeli oluşturmuş ve Altay halklarının öncelikle Orta Asya'da egemenlik kurmalarını sağlamıştır. Sonrasında kavimler göçü olarak bilinen büyük toplulukların hareketiyle başlayan göç dalgası Altay halklarını batıya taşımıştır.¹ Türkler Orta Asya'dan başlayan yaklaşık iki bin yıllık bu tarihsel yolculukta, Cumhurbaşkanlığı forsundaki 16 yıldız ile simgelenen 16 büyük Türk İmparatorluğu'nu ve son olarak 17'nci devletleri Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır.² Türkler iki bin yıllık bu tarihsel yolculuklarında, Pasifik Okyanusu'ndan Adriyatik Okyanusu'na egemenlik ve etki alanlarındaki tüm halklar ile etkileşime girmiş, tarihsel olaylara yön vermişlerdir.³ Türklerle İranlıların Abbasi İmparatorluğu'nda (750-1258) başlayan etkileşimi; 1040 yılında Dandanakan Savaşı'nda Gaznelileri yenerek bölgeye hâkim olan Selçuklu yönetimi sonrası bölgeye daha fazla yerleşen Türk nüfus ile dil, kültür, bilim, sanat ve devlet yönetimi ortak paydasında gerçekleşmiştir. Türklerle Ruslara baktığımızda; Altınordu Devleti'nin (1236-1502) Rus Slavların egemenliği altına almasıyla ilişkiler yoğun olarak başlamıştır. Sonrasında Ruslar Altınordu Devleti'nin mirasını ele geçirmiş ve büyük Türk nüfusu egemenliği altına almışlar ve Türklerin devlet ve ordu teşkilatı, yönetim kültüründen oldukça etkilenmişlerdir.⁴ Bu çalışmada Türklerin tarihsel yolculuğundan ziyade, kaderlerinin kesiştiği Ruslar ve İranlılar ile tarihsel ilişkileri, geçmişte paylaşılan ortak kültür paydasında güncel işbirliği seçenekleri üzerinde durulacak, ilişkileri geliştirmek için geleceğe yönelik öngöründe bulunmaya çalışılacaktır.

Türk-İran İlişkileri

Abbasi İmparatorluğu'nun (750-1258) kurucu ve yönetici sınıfını oluşturan Arapların refah içinde yaşamaya alışmaları, imparatorluğun egemenliği altındaki toprakların yerli halkı İranlıların Müslümanlık için ölmek istememeleri Türk göçünü hızlandırmıştır. Ordunun ihtiyacı olan paralı askerler Türklerden oluşmaya başlamış, Türkler zamanla devlet yönetiminde önemli görevlere gelmişlerdir.

IX. yüzyıldan itibaren Türklerin etkisiyle İran'ın yerli halkında İranlı kimliği ve kültürü oluşmaya başlamıştır. İran kültüründen etkilenen Gazneliler ve Selçuklular; Farsça konuşmuş, İran sanat ve edebiyatının gelişmesini sağlamışlardır. Zaman içinde İran kültürünü benimseyen Gazneliler ve Selçuklular, Müslüman İran'ın ilk ulusal hanedanı Safevilerin (1501-1736) ortaya çıkmasına vesile olmuşlardır.⁵ İran, Safevi İmparatorluğu kurulana kadar sırasıyla Gazneliler (962-1183), Büyük Selçuklu İmparatorluğu (1040-1157), Harzemşahlar (1097-1231) ve Büyük Timur İmparatorluğu (1368-1501) tarafından

¹ Moğolistan'ın kuzeyindeki Orhon ve Selenga bölgeleri daha sonraları “Ötüken” adıyla tanınacaktır. Roux, Jean-Paul, *Türklerin Tarihi-Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, (çev.) Kazancıgil Aykut ve Arslan Özcan Lale, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004, s.57.

² Detaylar için bkz. <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/resmi-simgeler/fors/>, (08.08.2017).

³ Roux, a.g.e., s.23.

⁴ Altınordu Devleti ve Rus Slavları ilişkilerinin detayı için bkz. Çaşın, Mesut, Hakkı, Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2006, s.60-62.

⁵ Roux, a.g.e., s.185-186.

yönetilmiştir.⁶ İranlılar, egemenlikleri altına girdikleri her devlette olduğu gibi, Türk yönetimi altında da önemli devlet görevlerinde bulunmuşlar, kendi kültür ve devlet yönetimi anlayışıyla yöneticileri etkilemişler, Farsça devlet yöneticileri arasında kullanılmaya başlanmıştır. Kültür ve dilleriyle son büyük Türk İmparatorluğu olan Osmanlı İmparatorluğu üzerinde de kalıcı etkileri olan İranlılar ile Türkler arasındaki ilişkiler; “Safeviler tarafından Şiileştirilen İran”⁷ ile mezhep ve bölge liderliği temelinde çatışmacı bir süreç izlemiştir. Safevilerden sonra kısa süren Afşar ve Zend Hanedanı dönemi, yine Türk kökenli Kaçar Hanedanı tarafından sonlandırılmıştır. Kaçar Hanedanı (1796-1925) döneminde İran; Rusya ile 1813’te Gülistan ve 1828’de Türkmençay Antlaşmalarını, İngiltere ile 1857’de Afganistan üzerindeki tüm haklarından vazgeçtiği Paris Antlaşmasını imzalayarak bugünkü sınırlarına büyük ölçüde ulaşmıştır. Kaçar Hanedanı yerine 1925’de kurulan Pehlevi Hanedanı, büyük devletler arasında yaşanan petrolden pay kapma mücadelesi ve iç dinamikler sonucunda 1979 yılında yıkılmış ve İran monarşisinin sonu gelmiştir.⁸

Türkler ve İranlıların Arap yönetimi altında başlayan, İslam Medeniyeti ve ortak kültür çerçevesinde şekillenen ilişkileri; sonrasında çatışmacı bir çizgi izleyerek “Osmanlı ve Safevi Hanedanları arasında yüzyıllar boyu devam eden Doğu Anadolu ve Irak toprakları üzerinde ideolojik, siyasi ve stratejik mücadeleye”⁹ dayanmıştır. 1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması halen Türkiye-İran sınırını belirlemesine rağmen, bu mücadele jeopolitik gerçeklerden ve iki devletin farklı ideolojilerinden beslenmeye devam etmiştir. Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında İngiltere’nin teşviki ile 1937 yılında imzalanan Sadabat Paktı İkinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle başarısız olmuş¹⁰; Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında 1955 yılında imzalanan Bağdat Paktı 1959 yılında Irak’ın çekilmesiyle CENTO ismini almış ve 1979 yılındaki İran İslam Devrimi sonucu dağılmıştır.¹¹ Mezhep mücadelesi, etnik ve ayrılıkçı hareketler, İkinci Dünya Savaşı, Arap milliyetçiliği, küresel aktörlerin petrol üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesi, bölge jeopolitiği gibi hususlar iki ülke arasındaki ilişkilerin kesintiye uğramasına neden olmuştur. Fakat 1979 yılında İran İslam Cumhuriyeti kurulduktan sonra gerginliklerin ideolojik seviyeye taşınması, yeni rejimin Orta Doğu bölgesine yayılacağı endişesi, savaş da dâhil olmak üzere bölgedeki gerilimlerin ve çatışmaların artmasına neden olmuştur. İki millet birbirlerini “güvenlikleştirmiş”¹², karşılıklı ilişkiler jeopolitik tabanlı bölgesel güç ve

⁶ Detaylar için bkz. Özey Ramazan, Tarihte Türk Devletleri ve Hâkimiyet Alanları, <http://www.altayli.net/tarihte-turk-devletleri-ve-hakimiyet-alanlari.html>, (07.12.2017); Öztürk, Emrullah, Cumhurbaşkanlığı Forsu ve 16 Türk Devleti Tartışması, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Güz 2015, s.79-99.

⁷ İran’ın Müslümanlık sonrası ilk ulusal hanedanı olan ve Şii mezhebini İran’da resmi olarak yayan Türk kökenli Safevi hanedanı hakkında detaylı bilgi için bkz. Çitlioğlu, Ercan, İran’ı Anlamak, Başkent Üniversitesi, 2015, s.26-27.; Mokhtarpour Alireza, İran Devlet Modeli, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012, s.20-23.

⁸ Çitlioğlu, Ercan, a.g.e., s.27-30.

⁹ Çetinsaya, Gökhan, Türk-İran İlişkileri, Türk Dış Politikasının Analizi, Sönmezoğlu, Faruk, (der.), 2. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s.135.

¹⁰ Oran, Baskın, Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, 10. Baskı, Cilt:1, İstanbul, s.365-368.

¹¹ Çetinsaya, a.g.m., s.138-140.

¹² Güvenlik konusundaki ulusal veya uluslararası alanda karar alıcılara (güvenlik seçkinleri), belli başlı konu ve/veya aktörleri olması gerekenden daha fazla ön plana alma, düşman-tehdit-risk halkası oluşturma ve güvenliğin merkezini ve çevresini kurgulama süreci *güvenlikleştirme* olarak adlandırılmaktadır. Bir başka deyişle güvenlikleştirme, daha önce güvenlikle ilgili olmadığı düşünülen konuların bir güvenlik meselesi haline getirilmesidir. Güvenlik, siyaseti herkes tarafından kabul edilmiş kuralların ötesine taşımaktır. Buzan, Barry vd., Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, 1998, p.23.

nüfuz mücadelesi, ideolojik tabanlı mezhep ayrılığı, küresel güçlerin bölgeye yönelik çıkar ve politikaları üzerinden şekillenmiş dolayısıyla bugüne kadar komşu ve egemen iki devlet olarak karşılıklı işbirliğini derinleştirmek mümkün olmamıştır.

Türk-Rus İlişkileri

Avrasya bölgesinin iki önemli gücü Türkler ve Rusların karşılaşması, XIII. yüzyılın en önemli olayı olan Cengiz Han İmparatorluğu'nun fetihleri sayesinde olmuştur. Adriyatik Denizinden, Pasifik ve Hint Okyanusu'na kadar yayılmış olan Moğol İmparatorluğu; Moğollar, Türkler ve diğer Orta Asya halklarının bir konfederasyon şeklinde birleşmesinden oluşuyordu.

Altay halklarından olan Türkler, Moğollar ve diğer tüm göçebe halklar, Hun İmparatorluğu ile birlikte konfederasyon şeklinde örgütlenmeye başlamışlardı. Hun İmparatorluğu'nda yöneten, Moğol İmparatorluğu'nda yönetilen kesimi oluşturan Türkler; Moğollara devlet yönetim bürokrasisinde zamanın en gelişmiş ve medeni toplumlarından olan Çinliler ve Müslümanlar ile birlikte yardım etmişlerdir. Zamanla kültür ve medeniyet alanında ileri olan Türk-Müslüman-Çin toplumlarının etkisinde kalan Moğollar, yönettikleri bu yerel halkların kültürlerini kabul etmiş ve nasıl hızla geldilerse aynı hızla tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Moğolların mirasını alan halklardan biri olan Türkler ise tekrar güçlü devletlerle tarih sahnesine çıkmışlardır.¹³ Diğer yandan Rus Slavların yaşadığı coğrafyaya egemen olan Altınordu Devleti (1236-1502) ile Türk-Rus halklarının ilişkisi başlamıştır.¹⁴

Moskova Knezliği, IV. İvan'ın 1547'de Çar ünvanını almasıyla Rus Slavları arasındaki gücünü ve meşruiyetini kabul ettirmiştir. Top, tüfek ve barut gibi zamanın gelişmiş teknolojilerini kullanan Ruslar; 1500'lü yılların ikinci yarısından itibaren Kazan ve Astrahan Hanlıkları'nın egemenliklerine son vererek Kafkasya'yı ve doğuya yönelerek diğer Türk ve Tatar¹⁵ halklarının yaşadığı Sibiryayı ele geçirmişlerdir. Batısı ve Güneybatısı zamanın güçlü devletleriyle çevrili olan Ruslar; güçten düşmüş Türklerin aleyhinde genişlemelerini sürdürmüşlerdir. Rusya, 1800'lü yıllarda Orta Asya'ya yönelerek bu coğrafyanın güneyinde bulunan Hokand, Buhara ve Hive Hanlıkları'nı teknolojik üstünlük ve muharebe yeteneğiyle egemenliği altına almış, Batı Türkistan diye ifade edilen bölgeye yerleşmiştir. Türkler aleyhine genişlemesini sürdüren Ruslar; "sıcak denizlere inmek" olarak adlandırılan politikaları gereği, gücü azalan Osmanlı İmparatorluğu ile birçok kez karşı karşıya gelmiştir. Rus Donanması tarafından Çeşme'de bulunan Türk Donanması'nın imha edilmesi sonucu imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması (1774) ile Kırım bağımsız olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden çekilene kadar Rusların Türkler aleyhine olan toprak ve güç kazanımları devam etmiştir. 1917 Sovyet Ekim Devrimi sonrasında yaşanan Rus İç Savaşı ve aynı dönemdeki Türk

¹³ Roux, a.g.e., s.269-270.

¹⁴ Caşın, a.g.e., s.60-62.

¹⁵ Tatar adı önce tüm bir araya gelmiş göçmen toplulukları, daha sonra da Doğu Avrupa, Orta Asya ve Sibiryayı bozkır yerlileri için kullanılmaya başlanmıştır. Roux, a.g.e., s.274. Tatar kelimesi onüçüncü yüzyılda Moğol kelimesinin yerine kullanılmıştır. Tatarlar (Moğollar) Çin, Türkistan, İran, Anadolu, Irak, Suriye, Sibiryayı, Rusya, Doğu Avrupa, Kırım ve Polonya'yı, onüçüncü yüzyılda işgal ettiler. Moğol (Tatar) ordusunun büyük çoğunluğu Türktü, Ruslar'a göre, bütün Avrupa Rusyası'nda yaşayan Müslüman Türkler, Moğol (Tatar) istilacıların torunlarıydı. Moğol (Tatar) hakimiyetinde olarak Karadeniz ve Hazar Denizi'nin kuzeyinde yaşamış olan Türkler, siyasi yafta olarak 'Tatar' diye anılır hale geldiler. 'Tatar' kelimesi, yirminci yüzyılda soy gösteren, başka bir deyimle etnik bir tabir değildir, tarihi kimliği bildiren bir sözdür. Maksudoğlu, Mehmet, Tatarlar: Moğol mu, Türk mü?, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 11-12, İstanbul, 1997, s.205-2010.

Kurtuluş Savaşı'nda ilişkiler kontrollü olarak düzelmiştir. Fakat Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) adını alan Rusya'nın Komünizm rejimini dünyaya yaymak istemesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den üs ve toprak talebi, Soğuk Savaş, Türkiye'nin Batı blokuna ve NATO'ya dâhil olması ikili ilişkilerin soğuk seyretmesine sebep olmuştur.¹⁶

Tarihsel süreçte iki güçlü imparatorluk ve bağımsız devlet olarak; askeri ve siyasi alanda genelde rekabete dayalı ve çatışmacı bir seyir izleyen ikili ilişkiler, Soğuk Savaş'ın bitmesinden olumlu yönde etkilenmiştir. Fakat Rusya Federasyonu'nun bünyesindeki Türk halkları ve egemenlik alanı olarak görülen Türk cumhuriyetlerine yönelik izlenen politikalar ilişkilerin istenildiği gibi gelişmesini engellemiştir.

Kuramsal Çerçeve

Jeopolitiğin kurucusu sayılan Sir Halford John Mackinder “Merkez Bölge (Heartland)” olarak isimlendirdiği Doğu Sibiryaya ile Volga havzası arasında uzanan ve Orta Asya'yı da içeren geniş coğrafyayı; Asya-Avrupa ve Afrika kıtalarından oluşan "Dünya Adasını" denetleyebilmek için mutlaka elde tutulması gereken bir bölge olduğunu ifade etmiştir. Mackinder'a göre Merkez Bölgenin denetimi de ancak Doğu Avrupa'ya egemen olunmasıyla mümkün olabilirdi. Bu görüşünü Mackinder, “Doğu Avrupa'ya egemen olan Merkez Bölgeyi denetler. Merkez Bölgeye egemen olan Dünya Adasını denetler. Dünya Adasına egemen olan dünyayı denetler” sözleriyle ifade etmişti.¹⁷ Sir Halford John Mackinder'in bu teorisi “Kara Hâkimiyet Teorisi” olarak isimlendirilmiştir. Avrasya Bölgesinin önemine yönelik diğer bir stratejik öngörü, Nicholas J. Spykman'dan gelmiştir.

Mackinder'in “Kara Hakimiyet Teorisine” karşı Nicholas J. Spykman; “Kenar Kuşak (Rimland)” teorisini ileri sürmüştür. “Kenar Kuşak, Merkez Bölge ile denizlere kıyısı olan devletler arasındaki ara bölgedir. Buna göre, Kenar Kuşağa (Rimland) egemen olan Avrasya'ya hâkim olur. Avrasya'ya hâkim olan ise dünyaya hâkim olur.”¹⁸ Spykman'ın Kenar Kuşak (Rimland) hattı “Batı Avrupa-Türkiye-Irak-İran-Pakistan-Afganistan-Hindistan-Çin-Kore-Doğu Sibiryadan” oluşmaktadır.¹⁹

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) 1991 yılında dağılması ve Soğuk Savaş sürecinin sona ermesi; tek süper güç olarak kaldığını düşünen ABD'nin Avrasya'ya olan ilgisini artırmış, Mackinder ve Spykman'ın tezleri müdahalelerinin kuramsal alt yapısını oluşturmuştur. Bölgenin enerji kaynaklarına göz diken başta ABD olmak üzere diğer küresel ve bölgesel aktörler, “Rusya, Türkiye ve İran'ın” nüfuz ve egemenlik alanında “Yeni Büyük Oyunu”²⁰ başlatmıştır. ABD'nin ele geçirdiği küresel

¹⁶ Detaylar için bkz. Yılmaz, Salih ve Yakşi, Abdullah, Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri, Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 17, Mayıs 2016, s.9-57.

¹⁷ Erhan, Çağrı, ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları, Stradigma.com, <https://istihbaratsahasi.files.wordpress.com/2013/10/abdnnin-orta-asya-politikasi-ve-11-eyll-sonrasi-yeni-ailimlari.pdf>, s.1, (21.08.2017).

¹⁸ Akdeniz, Hüsmen, “Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 2, Eylül 2003, s.83.

¹⁹ Güler, Müjdat, Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.34.

²⁰ İngiltere Kraliçesi ile Rus Çarı'nın Orta Asya'da giriştikleri egemenlik ve nüfuz mücadelesine Büyük Oyun ismi verilmiştir. Güler, a.g.e, s.39. 1800'lü yılların başından itibaren hem Rusya hem de İngiltere potansiyel bir düşmana karşı konumlarını güçlendirmek ve ticaret olanaklarını geliştirmek için Orta Asya'da siyasi nüfuz peşinde koşmaya başlamışlardır. İngiltere, özellikle de onun Hindistan'daki temsilcileri, kuzeyden gelen tehditlere karşı bölgedeki varlıklarını korumaya çalıştıklarına inanırlarken; Rusya, Orta Asya'ya doğru yayılmasını topraklarının doğal bir şekilde genişlemesi olarak görmekteydi. Bu dönem, 'birinin ortaya koyduğu her davranışın diğeri tarafından bir düşmanlık hareketi olarak algılandığı bir dönemdi.' Her iki imparatorluğun Orta Asya'daki askeri pozisyonuyla birlikte ele alınması gereken bu

üstünlüğü sürdürmesinin yolu “Kuveyt, Meksika Körfezi ve Kuzey Denizi” enerji kaynaklarından fazlasına sahip Orta Asya ve Kafkasya'ya kalıcı olarak nüfuz etmesinden geçmektedir.²¹ Bu bölgeye kalıcı olarak yerleşebilmek, Dünya enerji arz ve tüketimini kontrol edebilmek için; bölgenin güçlü devletleri olan Türkiye, Rusya ve İran'ın işbirliğinin sınırlandırılması, bunu sağlamak için ise tarihsel anlaşmazlıkların ve jeopolitik hassasiyetlerin sürekli olarak gündeme taşınması gerekmektedir.

Sversky; jeopolitik teorilerin önemini yitirdiğini; ekonomi, ticaret, finans, kültür, teknoloji gibi her alana yayılan küreselleşmenin 21'inci yüzyılın “ekonomi kökenli jeopolitik teorisi” olduğunu ifade etse de;²² ABD'nin teknolojik güç ile desteklenen Avrasya'daki askeri varlığını dünya hâkimiyetinin anahtarı olarak görmesini açıklayamayacaktır. Zaten Avrasya'nın enerji zengini Orta Asya, Kafkaslar ve Orta Doğu bölgeleri için yapılan mücadele; kaynaklara sahip olmak veya başkalarının sahip olmasını engellemek amacıyla gerektiğinde sert güç kullanarak bölgede askeri ve ittifak ilişkileri ile varlığını devam ettirip tehdit olarak değerlendirilen ülkelerin kontrolünü hedeflemektedir. Aleksandr Dugin'in ifade ettiği gibi, “her bir milli ekolün niteliksel yaklaşımını yansıtan bir jeopolitik, bir Anglo-Sakson, Alman, Rus, Arap, Çin, Japon, Türk vs. jeopolitiği olacaktır”²³ ve olmak zorundadır. Soğuk Savaş sonrasında Avrasya üzerinde etkisi artarak devam eden nüfuz kazanma mücadelesi, Mackinder ve Spykman'ın jeopolitik düşüncelerinin önemini koruduğuna işaret etmektedir.

Stokholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün (Stockholm International Peace Research Institute/SİPRI) 2007 tarihli “Avrasya'daki Yabancı Askeri Üsler” raporuna baktığımızda; Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren ABD'nin askeri varlığının özellikle 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonucu oluşan uluslararası cephe ve işbirliği olanağıyla “Avrupa'dan Orta ve Güney-Batı Asya'ya, Hazar-Kafkasya bölgesine” yönlendirdiğini görüyoruz. Böylece ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında yerleştiği üsler arasında; “Bahreyn, Kuveyt, Katar, Afganistan, Irak, Kosova, Kırgızistan ve Pakistan” gibi ülkeleri saymak mümkündür.²⁴ Bu güne geldiğimizde Suriye'yi de bu üslere ekleyebiliriz. “Geçmişte müttefiklere yardımcı olmak ve zayıflıklarını telafi etmek için kullanılan üsler; artık ABD tarafından stratejik zorunluluk sebebiyle Çin, Kuzey Kore ve İran'ı için kullanılmaktadır.”²⁵ Ekonomik ve kültürel küreselleşmenin jeopolitik gerçeklerin önüne geçtiği söyleminin, ABD'nin artan askeri varlığıyla çeliştiği görülmektedir. Aslında Rusya, Avrasya'da başlayan Yeni Büyük Oyunda aynı gerekçelerle; “Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan ve Ukrayna'da” üs buldurmaya devam etmektedir. Çin'de, ABD'nin kendisine yönelik olarak geliştirdiğini düşündüğü askeri varlığı için bölge ülkeleri ile görüşmekte ve Şangay İşbirliği Örgütü içinde çözüm aramaktadır.²⁶ Stokholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün 2016

diplomatik rekabet, ancak 1907 yılında, yani Rusya ile İngiltere'nin nüfuz alanlarını ve uluslararası sınırları belirleyen bir anlaşma imzaladıkları tarihte gevşemiştir. Kavramın, Orta Asya'daki hâkimiyet mücadelesi için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sabol, Steven, Orta Asya'da Rus-İngiliz Rekabeti, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=356313&/Orta-Asyada-Rus-%C4%B0ngiliz-Rekabeti/-Do%C3%A7.-Dr.-Steven-Sabol->, (26.12.2017).

²¹ Erhan, a.g.m, s.6, (21.08.2017).

²² Akdeniz, a.g.m., s.84-85.

²³ Dugin, Aleksandr, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, (çev.) İmanov Vügar, Küre yayınları, İstanbul, 2015, s.X.

²⁴ Lachowski, Zdzislaw, Foreign Military Bases in Eurasia, SIPRI Policy Paper No.18, Stockholm International Peace Research Institute/SIPRI, 2007, p.1-19. <https://www.files.ethz.ch/isn/31819/Policypaper18.pdf>, (11.12.2017).

²⁵ Aynı yerde, s.65.

²⁶ Aynı yerde, s.45-47.

Dünya Askeri Harcama Trendleri Raporunda yer alan 15 ülkeden 13'ü Avrasya bölgesinde bulunmaktadır. Askeri harcamalar bakımından “ABD 611 milyar dolar, Çin 216 milyar dolar, Rusya 69,2 milyar dolar” ile ilk üç sırayı paylaşmaktadır.²⁷ Bu askeri harcamalara ait veriler, bize jeopolitik gerçekliğin ve realist bakış açısının Avrasya bölgesinde geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Hiyerarşik olmayan uluslararası sistemde, Avrasya bölgesine yönelik oluşan tehdit algısını göz önünde bulunduran devletler artan askeri harcamaları ile “neorealizm”²⁸ kapsamında güvenliklerini sağlamak için “saldırgan veya savunmacı”²⁹ şekilde hareket etmektedirler.

Avrasya devletlerinin bölgesel çıkarlarındaki farklılıklar; dini, etnik, ırki ve kültürel eğilimleri önemli olmakla birlikte tüm çatışmalar ve zıtlıklar suni karakterdedir. Avrasya'daki tüm bölgesel güçler, ABD'nin baskı ve etkisi ile enerjilerini komşularına yöneltilmektedir.³⁰ Bölgenin enerji kaynaklarına ve koridorlarına ev sahipliği yapan ve güvenliklerini sağlamak isteyen devletler güvenlik alanında işbirliği yaparak buldukları bölgede uluslararası sistemin istikrarına katkı sağlayabilirler. Böylece neorealizm kuramına göre ulusal güvenliklerini artırarak jeopolitik çıkarlarını koruyabilirler.

Türkiye-Rusya-İran üçlüsünün güvenlik alanında birlikte atacağı adımlar, bölge kaynaklarının burada yaşayan insanlar için kullanılmasının yolunu açarak Avrasya bölgesine barış, huzur ve refah getirebilir. Dugin, doğuda büyük alan olma iddiasında bulunabilecek potansiyel jeopolitik güçler olarak; “Çin, İran, Türkiye ve Arap dünyasını” belirtmektedir.³¹ Eğer geçmişin kadim imparatorlukları olan bu devletler çatışmacı şekilde “güvenlik ikilemi”³² sonucu enerjilerini birbirleri üzerinde boşaltmazlarsa küresel oyuncu olma potansiyelleri devam edebilir.

20'nci yüzyılın başlarında, iki yüzyıl önce Batı Avrupa'nın kontrolüne girmiş olan ve ağırlıklı olarak Avrupalı göçmenlerin ve onların soyundan gelen kimselerin yaşadığı Batı Yarımküre dışında sadece Çin, Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ve Etiyopya, Batı

²⁷ Tian, Nan vd., Trends in World Military Expenditure 2016, SIPRI Fact Sheet, April 2017, p.2, <https://www.sipri.org/sites/default/files/Trends-world-military-expenditure-2016.pdf>, (11.12.2017).

²⁸ Neo-realist kurama göre devletlerin uluslararası sistemdeki konumlarının davranışlarını büyük ölçüde sistemin görünmez yapısının belirlediği düşüncesi vardır. Devletlerin davranışlarını iç ve dış politik etkiden, dolayısıyla da devletlerarası etkileşimden soyutlamak anlamına gelmektedir. Waltz, Kenneth N., Man, The State and War, Columbia University Press, New York, 1959, s. 87-90.

²⁹ Kenneth N. Waltz gibi savunmacı realizmciler, ülkelerin asıl hedefinin güç elde etmek değil, kendilerini korumak olduğunu ileri sürmektedir. Savunmacı realizmciler uluslararası ilişkilerin, egemenlik taslayan devletleri değil, tam tersine statükoyu muhafaza eden ülkeleri koruduğunu vurgulamaktadırlar. Yani her devlet, statükocu bir yaklaşımla sistemdeki yerini koruyabilir ve nihayetinde uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan güç dengesiyle güvenliğini tesis edebilir. John Mearsheimer'ın başını çektiği saldırgan realizmciler ise ülkelerin uluslararası ilişkilerdeki güvenliklerini, sahip olabilecekleri kadar güçle tesis edebileceklerini ve bu yüzden müdahaleci devletlerin daha güvende yaşadıklarını varsaymaktadırlar. Sandıklı, Atilla ve Emekler, Bilgehan, Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, Sandıklı, Atilla (der.), Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012, s.10.

³⁰ Dugin, ag.e., s. 53.

³¹ Aynı yerde, s. 258.

³² Bu kavram, ulusal güvenliği güçlendirmek için gerçekleştirilen askeri kapasite artırımının başka devletleri tehdit edici ve düşmanca tutumlar takınmaya yönelterek ters sonuçlar doğurması olarak tanımlanabilmektedir. Heywood, Andrew, Küresel Siyaset, (çev.) Uslu, Nasuh ve Özdemir, Haluk, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s.498. Güvenlik ikilemi bir aktörün kendi güvenliğini sağlamak amacıyla politikalar üretmesi, bu politikaların diğerleri tarafından güvensizlik kaynağı olarak algılanması ve karşı politikalar üretmesi ve bunun sonucunda oluşan genel güvensizlik olarak anlaşılabilir. Bilgiç, Ali, “Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmaları'nda Yeni Bir Perspektif, Uluslararası İlişkiler, Cilt 8, Sayı 29, Bahar 2011, s. 129.

Avrupa'nın kültürel ve siyasi egemenliğinin dışındaydı.³³ Bu devletlere İran ve Japonya da ilave edilebilir. Türkiye, Rusya ve İran; 20'nci yüzyılın başında olduğu gibi bugünde küresel güçlerin Avrasya bölgesi üzerindeki jeopolitik hedeflerinin önündeki en büyük engellerdir. Kara Hakimiyeti Teorisiyle önemi vurgulan ve şu an büyük oranda Rusya'nın hükmettiği kalpgâh (heartland) bölgesi ile bu bölgeyi kontrol edecek gücün çevrenmesini öneren Kenar Kuşak Teorisinin öne sürdüğü kenar kuşak (rimland) bölgesinde bulunan Türkiye-İran toprakları büyük bir jeopolitik eksen oluşturmaktadır. Günümüzde Avrasya kaynaklarını kontrol etmek isteyen hiçbir küresel aktör, bu üç ülkeye karşı doğrudan silahlı güç uygulamaya taraf olmadığı için nüfuz ve güç mücadelesini vekâlet savaşlarıyla yürütmektedir. Çünkü silahlı çatışma ancak halledilmesi imkânsız anlaşmazlıkların düğümünü kesmek veya gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsiz bir umudun zararını atmak için başvurulmuş bir yoldur ve bu tarihte daima böyle olmuştur.³⁴ Günümüzde hiçbir küresel aktör sonunu göremediği böyle bir maceraya zorunlu olmadıkça atılmak istememektedir.

Fakat devletler, jeopolitik hedeflerini gerçekleştirmek ve bölgelerinde caydırıcı rol oynayabilmek için neorealizm bakış açısıyla güçlerini artırmak istemektedirler. Neorealist kurama göre devletler güçlerini askeri ittifaklar ile artırabilirler. Askeri ittifak mantığıyla hareket eden ve aynı coğrafyayı paylaşan devletlerin; "bölgesel güvenlik kompleksi"³⁵ olarak kavramsallaştırılan güvenlik temelli işbirliği, çatışmaları ortadan kaldırmamakla birlikte önemli ölçüde sınırlandırdığı kabul edilmektedir. Bu bakış açısından hareketle Türkiye, Rusya ve İran gibi bölgenin üç önemli ülkesinin; Barry Buzan tarafından geliştirilmiş olan "bölgesel güvenlik kompleksi" kavramına göre aynı bölgede bulunmalarından ve bölgeye yönelik tehditlere bağımlı ortak güvenlik ilişkileri geliştirmenin zorunluluğunu anlamaları gerekmektedir. "Güvenlik kompleksinde komşu devletler bir bölge içinde gruplandırılırken güvenlik ilişkileri karşılıklı bağımlılık çerçevesinde dikkate alınmaktadır."³⁶ Bu kapsamda; jeopolitik önemi defalarca vurgulanan bu bölgede bulunan Türkiye-Rusya-İran üçlüsünün faydacı bakış açısıyla tarihsel husumetlerini, karşılıklı mevcut olan dost-düşman algılamasını bir kenara bırakmaları; anarşik uluslararası sistemde jeopolitik çıkarları ve ulusal güvenlikleri noktasında kesişen ortak çıkarlarını maksimize etmek için neorealizm kuramına göre ittifak ilişkisi geliştirmelidirler. Böylece küresel aktörler karşısında mücadele güçlerini ve caydırıcılıklarını artırabilirler.

Çatışmadan İşbirliğine Yeni Stratejik Bakış

ABD düşünce kuruluşu RAND Corporation tarafından yayımlanan bir raporda; ABD'nin önceliğini Çin, Rusya, İran ve Kuzey Kore gibi ülkeler ve Levant³⁷ bölgesinin

³³ Brzezinski, Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası, (çev.) Türedi Yelda, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 35-36.

³⁴ Clausewitz, Carl Von, Savaş Üzerine, (çev.) Yalçın Şiar, Spartaküs Yayınları, İstanbul, 1997, s. 21.

³⁵ Buzan ve Waever'a göre, bölgesel güvenlik kompleksi, 'aktörler arasında başlıca güvenlikleştirme ve/veya güvenlikleştirmenin kaldırılması süreçlerinin birbirleriyle çok ilişkili olduğu, birbirlerinden ayrı analiz yapılamayacağı' bölgedir. Bir başka deyişle, bölgede yer alan devletlerin başlıca güvenlik kaygıları birbirlerine son derece bağımlı olduğundan ulusal stratejilerini ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Karacasulu Z. Nilüfer, Bölgesel Güvenlik Analizi: Afganistan, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2011, s.27.

³⁶ Şahin, Güngör, Küresel Güvenlik ve NATO; Teori, Aktör, Tehdit, Risk, Detay Yayıncılık, Ankara, 2016, s.31.

³⁷ Batı'nın Levant'ı; Arap dünyasında bugün İsrail, Filistin toprakları, Ürdün, Lübnan, Suriye ile Irak ve Türkiye'nin bazı kısımlarını kapsayan bölge. Levant olarak adlandırılan bölgenin temel siyasi, ekonomik ve kültürel birliği Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla 20. yüzyılda bozuldu. Daniel, Jamal, "Reinventing the Levant", National Interest, Issue 145, Sep/Oct2016, p.21. Detaylar için bkz.

oluşturduğu ifade edilmektedir.³⁸ Avrasya’da bulunan bu ülkelerden Kuzey Kore ve Çin hariç diğerleri Türkiye’nin yakın çevresindedir. Orta Asya ve Orta Doğu³⁹ enerji kaynaklarını ve koridorlarını kontrol etmek ve bu bölgenin ekonomik büyüme neticesinde tehdit oluşturacağı öngörüsünden hareketle küresel güçler devletlerin bu kaynaklara erişimini sınırlandırmak istemektedirler.

Aynı düşüncelerle Rusya Avrasya’da sahip olduğu enerji kaynaklarına ilave olarak, Orta Doğu’nun nükleer enerjiden petrol ve gaza, önemli ekonomik çıkarlara sahiptir. Gazprom ve Rosatom gibi devlete ait şirketler; İran, Irak ve Türkiye gibi ülkelerde olduğu gibi Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ve Doğu Akdeniz’de tüketici pazarlarını, petrol ve gaz alanlarını, nükleer enerji altyapısını oluşturmak için faaliyetlerini artırmaktadır.⁴⁰ Bu işbirliği kapsamında “Rosatom, Mersin Akkuyu’da 4 enerji ünitesinden oluşan ‘Akkuyu nükleer santralini’⁴¹ kuracaktır.”⁴² Kasım 2015 tarihinde bir Rus savaş uçağının vurulması sonucu Türkiye-Rusya arasında oluşan çatlağın giderilmesi ve ilişkilerin normalleşmesi; Rusya açısından en büyük enerji tüketicilerinden biri olan Türkiye’nin elde tutulmasına, zayıflayan Türkiye-ABD ilişkilerinin ise Türkiye-Rusya yakınlaşmasına ve ortak çıkarları sebebiyle Suriye’de işbirliği yapmalarını sağlamaktadır.⁴³

ABD tarafından sağlanan destekle Suriye’de önemli bir toprağı kontrol eden YPG ve diğer terör örgütlerinden kaynaklanan sınır güvenliği ve yaşanabilecek bir mülteci akınından duyulan güvenlik endişesi, Türkiye’yi DEAŞ karşıtı koalisyonla katılmaya ve Suriye’de harekât yapmaya zorladı. Suriye’de, Rusya ve İran ile birlikte ana aktörlerden birisi olan Türkiye, faydacı bir şekilde Kürt grupların toprak kazanımlarını sınırlandırmak amacıyla kara harekâtı icra ederek, koalisyon hava harekâtlarına da katıldı. İcra edilen harekât sonucu Doğu Halep’teki sivillerin tahliyesi için arabuluculuk yapan Türkiye, Halep’in tamamen ele geçirilmesi sonucunda 29 Aralık 2016 tarihinde Rusya ve İran ile birlikte ateşkes ilan edilmesini sağladı. Türkiye ve Rusya, İran ile birlikte daha sonra isyancılar ve Suriye rejimi arasındaki doğrudan görüşmelere 23 Ocak 2017’de Kazakistan’ın Astana kentinde ev sahipliği yapacaklarını açıkladı. İlk kez ABD ve onun

<http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=2f12dc29-28d0-49e0-83ab-83084225cf1f%40sessionmgr103>, (11.09.2017).

³⁸ Chivvis, Christopher S. and Fishman, Benjamin, “Regional foreign policy dynamics and their implications for the Mediterranean Region”, Perspective, RAND Corporation, p.16., https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE223/RAND_PE223.pdf, (06.09.2017).

³⁹ Üzerinde en çok anlaşmaya varılan tanım, Arap devletlerine Türkiye, İran ve İsrail’in eklenmesiyle elde edilen bölgedir. Bölge kavramını açıklamanın başka bir güçlüğü de söz konusu coğrafyanın hem “Ortadoğu” hem de “Yakındoğu” şeklinde tarif edilmesinden gelmektedir. Avrupa’ya mesafesi olan topraklara, “Uzakdoğu”, Avrupa ve Uzakdoğu’nun arasına ise “Yakındoğu” denmiştir. Daha sonra Yakındoğu terimi Osmanlı Devleti’nin yönetimi altındaki topraklar için kullanılmıştır. Ortadoğu terimi ise İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz Ortadoğu Kuvvetleri ve Birleşik Ordu Lojistik Karargâhı gibi kuruluşların kurulmasıyla yoğun bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır. Bileydi Koç Malike, İsrail Devleti’nin Kuruluşu, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.20-21.

⁴⁰ Sladden, James vd., “Russian Strategy in the Middle East”, Perspective, RAND Corporation, p.7., https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE236/RAND_PE236.pdf, (06.09.2017).

⁴¹ Akkuyu nükleer santral projesinin tarihçesi ve aşamaları hakkında detaylı bilgi için bkz.

<http://www.akkunpp.com/index.php>, (13.12.2017).

⁴² Lomagin, Nikita A., Foreign Policy Preferences of Russia’s Energy Sector: A Shift to Asia?, Russia, Eurasia and the New Geopolitics of Energy Confrontation and Consolidation, Kanet Roger and Sussex Matthew (ed.), Palgrave Macmillan UK, 2015, p.158.

⁴³ Sladden vd., a.g.m., p.8., https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE236/RAND_PE236.pdf, (06.09.2017).

batılı müttetikleri resmi olarak değil de gözlemci olarak görüşmelere katıldılar.⁴⁴ Ateşkesin uygulanmasıyla ilgili Astana görüşmeleri, üç devletin birlikte hareket ettiklerinde küresel politik arenadaki etkilerini göstermiştir. Küresel güçlerin oyun sahasına dönen Orta Asya ve Orta Doğu'ya yönelik daha küçük ölçekli bir çözümleme yapıldığında, üç devletin Suriye'de ortak bir paydada buluşmalarının başta kendi güvenlik ve istikrarlarını sağlamaya hizmet ettiği görülmektedir.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ağustos 2017 tarihinde Bakü'de Azerbaycan ve İranlı mevkidaşlarıyla üçlü bir zirveye katıldı. Toplantı Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından düzenlenmiş olsa da ana hedeflerinden biri; Rusya'nın Suriye, Hazar bölgesi ve enerji alanındaki kilit ortaklarından biri olan İran'la ilişkisini güçlendirmektir. Çünkü Rusya ve İran, artık Orta Asya ve Güney Kafkasya'daki Sovyet sonrası cumhuriyetlerde Batılı güçlerin varlığı, uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm, sınır ötesi suçlar, Dağlık Karabağ'daki dondurulmuş çatışma da dâhil olmak üzere çok çeşitli konularda birbirlerinin görüşlerini görmezden gelemiyor. Bu zirveyle Rusya, İran ile olan ilişkisini Suriye ve nükleer sorunların ötesine taşımak istedi. Bakü zirvesinin; ABD dışişleri bakanı John Kerry ile Orta Asya devletleri dışişleri bakanları arasında Washington'da düzenlenen toplantıya bir tepki olduğu söylenebilir.⁴⁵ Bu toplantıdan Rusya ve İran'ın beklentileri farklı olsa da, iki devletin ABD'nin Avrasya ve Orta Doğu'da yürüttüğü politikalara, bu bölgelere kalıcı olarak yerleşme isteğine birlikte karşı durabileceklerinin farkına varmaları bakımından önem arz etmektedir. Bu bölgesel işbirliğinin bir sonraki adımı da, Astana görüşmelerine Rusya ve İran ile birlikte katılan Türkiye'nin 4 Mayıs 2017 tarihinde anlaşmasıyla hayata geçen "çatışmasızlık bölgeleriydi." Bu "çatışmasızlık bölgelerinde" anlaşmaya varan üç devlet, Suriye'de ateşkesin uygulanmasını kontrol etmektedir. Dünyanın halen en önemli çatışmalarından birinin yaşandığı Suriye'de üç devletin ortak bir anlaşma zemininde buluşmaları, güçlerini birleştirdiklerinde diğer küresel aktörler karşısında nasıl etkili olabileceklerini göstermesi bakımından önemlidir.

İngiltere ve ABD'nin teşviki ile Sadabat ve Bağdat Paktı içinde gelişen Türk-İran güvenlik ilişkileri; İkinci Dünya Savaşı'nda stratejik, 1979 yılındaki İran Devrimi sonrasında ideolojik nedenlerle kesintiye uğramıştır. İki ülke arasında sınır ticareti ve enerji alanındaki işbirliği, güvenlik ve askeri alanlara yansımamıştır. Fakat Astana süreci sonrasında, İran Genelkurmay Başkanı Tümgeneral Muhammed Hüseyin Bagheri, 15-17 Ağustos 2017 tarihlerinde ilk yurt dışı ziyaretini Ankara'ya gerçekleştirdi. Türkiye ve İran bölgesel politikalarındaki ve vizyonlarındaki farklılıklara rağmen terörizm (PKK/PYD ve DEAŞ) tehdidine karşı ortak mücadele ile Irak ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması konusunda anlaşmaktadırlar. ABD'nin PKK'nın Suriye kolu PYD ile işbirliğine gitmesi her iki ülkeyi de endişelendirmektedir.⁴⁶ Bu noktadan bakıldığında; Türkiye ve İran'ın 25 Eylül 2017 tarihli Irak Kürdistan Bölgesi Hükümeti (IKBY) bağımsızlık referandumunun iptalini istemeleri, Irak ve Suriye'nin toprak bütünlüğü için birlikte hareket ettiklerini göstermesi bakımından önemlidir.

⁴⁴ Khatib, Lina vd., "Western Policy Towards Syria: Applying Lessons Learned", Research Paper, Chatham House, March 2017, p.3-35, <https://www.chathamhouse.org/publication/western-policy-towards-syria-applying-lessons-learned>, (07.09.2017).

⁴⁵ Kozhanov, Nikolay, Summit Signals Russia's New Strategy Towards Iran, Chatham House, <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/summit-signals-russia-s-new-strategy-towards-iran>, (07.09.2017).

⁴⁶ Sinkaya, Bayram, İran Genelkurmay Başkanı Bagheri'nin Türkiye Ziyareti, ORSAM, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/14494>, (08.09.2017).

Suriye'deki her aktör kendi planını uygulayabilmek için terörle mücadele söylemi üzerinden DEAŞ'ı araçsallaştırdı. ABD ve YPG, DEAŞ ile mücadele üzerinden kendi nüfus alanlarını oluşturarak, Türkiye'yi Suriye'nin kuzeyindeki oyunun dışında bırakmaya çalıştı. Fırat Kalkanı buna karşı bir meydan okumaydı ve stratejik bir hamleydi. Rusya ise Suriye'de YPG'nin rolü konusunda farklı düşünmektedir. Rusya zaman zaman YPG'ye destek verdi ve Türkiye'ye karşı koruma kalkını oluşturdu.⁴⁷ Rusya Devlet Başkanı 15 Mayıs'ta yaptığı bir konuşmada Kürtlerle çalışmaya devam edeceklerini söyledi.⁴⁸ Farklı çıkarların ve hesapların yapıldığı bu ortamda Türkiye; sınır güvenliğini sağlamak adına İdlib'e yönelik harekât düzenledi. Türkiye, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) güçlerinin Türkiye sınırında kontrolü ele geçirmesini sağlayarak, Kürt ve diğer radikal terör örgütleri tarafından terör ve istikrarsızlık ihraç edilmesini önlemeye çalışmaktadır. ABD ve diğer küresel aktörlere rağmen bu kazanımın kalıcı olmasını sağlanmanın tek yolu, Türkiye-Rusya ve İran'ın anlaşmasından geçmektedir. Bu anlaşma gerçekleştirilemez ve Fırat'ın batısında ÖSO güçlerinin kontrolü ele geçirmesi sağlanamazsa; DEAŞ'ın gücü Suriye'de sınırlandırıldıktan sonra, Türkiye sınırında bulunan İdlib ve Afrin, terörle mücadele gereğiyle başta ABD ve Batılı müttefiklerinin oyun sahası haline gelebilir.

Karşılıklı ilişkilere geçmişte jeopolitik ve realizm yön vermiş, iki ülkede diğerini kendi egemenlik ve nüfus sahası için tehdit olarak görmüştür. Fakat şimdi Rusya, Türkiye'nin en önemli enerji tedarikçisidir. Ruslar turizm sektörünü desteklerken, aynı zamanda Türk inşaat sektörü eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Rusya'da önemli işler yapmaktadır. Rusya'nın Suriye'de Başar Esad'ı desteklemesi üzerine, Suriye özelinde iki ülke arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Kasım 2015'in sonlarında, Türk Hava Kuvvetlerinin Rus SU-24 bombardıman uçağını düşürmesi; siyasi gerginlik ile Türk turizm endüstrisine yönelik misilleme, Suriye'ye birlik veya uçak göndermeyi engelleyen zorlayıcı dolaylı önlemleri tetikledi. Aynı zamanda, Rusya Anapa'dan Türkiye Kıyıköy'e Karadeniz'in altından ulaşması planlanan Türk Akımı doğalgaz boru hattı işini dondurdu.⁴⁹ İkili ilişkilerde yaşanan bu gerilim sonrasında, Haziran 2016 tarihinde atılan karşılıklı adımlarla ilişkiler normal seyrine dönmesi; S-400 hava savunma sistemi, enerji, ekonomi, terör ve Suriye konusunda işbirliği seçeneklerini çoğaltmıştır. İki devletin birbirine tekrar yaklaşmasının sebebinin; enerji tedarikçisi ve tüketicisi olma, turizm ve inşaat sektöründe ortak menfaatlerin fazlalığı, ABD ve Batılı müttefiklerine karşı Suriye'de birlikte mümkün olduğunca ortak hareket etme zorunluluğundan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Rusya ilişkilerine benzer şekilde, Türk hükümeti ve İran'ın uzun süreli enerji bağları vardır. Türkiye için kârlı bir ticaret pazarı ve önemli enerji tedarikçisi olan İran'ın geleneksel ilgi alanı, İran Körfezi ve Levant'tır. Türk-İran gerginlikleri, her devletin kendi etki alanı olarak tanımladığı bölgelerdeki tehdit algılamalarından kaynaklanmaktadır. Türk hükümeti son yıllarda politikalarının çatışma ihtimali dâhilinde olduğu Kuzey Suriye ve Irak'ta etkisini derinleştirmeye çalışmaktadır.⁵⁰ Türkiye'nin Kuzey Suriye ve Irak politikaları zaman zaman ilişkilerde gerilime sebep olsa da, iki bölgede de kürt terör grupların toprak kazanımları, Irak Kürdistan Bölgesi Hükümeti'nin (IKBY) 25 Eylül 2017 tarihli bağımsızlık referandumu, Türkiye ve İran'ın iki bölgede de bir Kürt devleti kurulmaması yönünde birlikte hareket etmelerini sağlamıştır. İran kendi etki alanı olarak

⁴⁷ Orhan, Oytun, Suriye'de Türkiye'yi Bekleyen Tehditler ve Fırsatlar, ORSAM, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/14485>, (08.09.2017).

⁴⁸ YPG'nin Rusya ile ilişkisi ne durumda?, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39937178>, (12.12.2017).

⁴⁹ Aynı yerde, p.2, (11.09.2017).

⁵⁰ Stein, a.g.m., p.5, (11.09.2017).

gördüğü ve aynı mezhepten insanların yaşadığı bu iki devletin parçalanmaması ve kendine yakın rejimler tarafından yönetilmesi için sahada askeri harekât dâhil tüm seçenekleri kullanmaktadır. Türkiye'ye de öncelikli olarak kendi sınır güvenliğini sağlamak, sınırlarında Kürt veya diğer radikal terör örgütlerince sözde kurtarılmış bölgeler oluşmaması için askeri harekât ve diplomasiyi kullanmaktadır.

İngiliz BBC Televizyonu 14 Kasım 2017 tarihli haberinde, yüzlerce DEAŞ militanı ve ailelerinin ABD-İngiltere öncülüğündeki koalisyon ile şehri kontrol eden Kürt güçlerin ortak operasyonu ile Rakka'dan kaçmalarına izin veren gizli bir anlaşma ayrıntılarını ortaya çıkardı. Haberde; tahliye edilen DEAŞ'lılar arasında, örgütün önde gelen militanlarının yanı sıra çok sayıda yabancı savaşçının olduğu belirtildi.⁵¹ ABD ve PYD işbirliğiyle Ekim 2017 tarihinde gerçekleştirilen ve Rakka'nın DEAŞ'tan kurturulması operasyonu sonrasında ortaya çıkan gerçeklerin, ülkelerinin bütünlüğü ve istikrarına yönelik olarak Türkiye ve İran'ın işbirliğini zorunlu hale geldiğini göstermektedir. Çünkü Rakka'dan tahliye edilen ve bölgeye dağılan DEAŞ militanlarının, hangi misyon ve gerekçeyle tahliye edildiği, nerede ve ne zaman ortaya çıkacağı bilinmemektedir. Bu tahliye, terör örgütü DEAŞ'ın suni olarak Kürt terör gruplarının toprak kazanmalarını kolaylaştırmak için mi yaratıldı? sorusunu akla getirmektedir.

Ayrıca DEAŞ'la mücadeleyi gerekçe gösteren ABD'nin, Suriye'de terör örgütü PKK/PYD'ye askeri yardımlarının devam etmesi, Anadolu Ajansı muhabiri tarafından görüntülenen askeri araç yüklü tırların Rakka'nın kuzeyindeki örgüt unsurlarına ulaşması 10.09.2017 tarihinde haber yapılmıştır. Aynı haberde, haziran ayı başından haber tarihine kadar ABD tarafından yapıldığı ve içlerinde bazı silahlar ile askeri araç gereçlerin de bulunduğu bilinen toplam bin 421 tır yardımın PKK/PYD'ye gönderildiği belirtilmiştir.⁵²

Bu şartlar, ABD'nin yaptırım ve tehditleriyle sürekli karşılaşan ve sınırları içinde Kürt nüfus bulunan İran ile PKK terör örgütünün eylemlerine ilave olarak diğer Kürt ve radikal terör örgütlerinin tehdidini sınırlarında hisseden Türkiye'yi işbirliğine zorlamaktadır.

Küresel aktörlerin bölgeye yönelik politikaları sonucu oluşan anarşik ortam karşısında çıkarlarına yönelik aynı tehdidi hisseden üç ülke; Astana ve Soçi toplantı süreçlerini işbirliği ve çözüm adına başlatmış, neorealist kuram doğrultusunda ittifak anlayışı içinde "bölgesel güvenlik kompleksi" oluşturmuşlardır.

Sonuç

Suriye ve Irak'ın terör örgütleri için bir yaşam alanı olmasına ek olarak, Afganistan'ın bu ülkelerle birlikte tüm dünyaya terörist ihraç eden önemli bir merkez haline gelmesi, Rusya-İran-Türkiye için güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Afganistan'da 11 Eylül 2001 sonrasında başlayan Amerikan müdahalesi sonucu oluşan kaos ortamı devam etmektedir. Bu kaos devam ettiği sürece Rusya ve İran'ın güvende olduğu söylenemez. Afganistan'dan Irak ve Suriye'ye ihraç edilen teröristler Türkiye'nin de güvenliğini tehdit etmektedir. Afganistan merkezi hükümetinin ülkede istikrarı sağlamasından ümidi kesen Amerikalı yetkililerin Başkan Obama öneminde olduğu gibi,

⁵¹ Sommerville Quentin and Dalati Riam, Raqqa's dirty secret, BBC, http://www.bbc.co.uk/news/resources/1dt-sh/raqqa_dirty_secret, (16.09.2017).

⁵² Misto, Mohamad, ABD'nin PKK/PYD'ye askeri yardımı sürüyor., Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/abd-nin-pkk-pydye-askeri-yardimi-suruyor/905726>, (16.09.2017).

ülkenin büyük kısmını kontrol eden milis gruplarla anlaşıp Afganistan'ı terk etme planı⁵³, ABD'nin batılı demokratik değerlerine bağlı bir yönetim kurma gibi bir kaygısının olmadığını, aynı şekilde Suriye'de de Kürt ve diğer radikal terör gruplarla işbirliği yaparak bu gruplara ellerinde tuttıkları toprakları terk edebileceğini düşündürmektedir. Afganistan için gerçekleşmesi muhtemel sürecin Suriye'de de gerçekleşeceği öngörüsüyle, Türkiye-Rusya-İran'ın Kürt ve diğer radikal terör gruplarının elde tuttıkları toprakları ilerde teröristler için güvenli liman haline gelmemesini kim garanti edebilir? Üç ülkeni de ayrılıkçı ve radikal terör örgütlerinden kaynaklanan sorunlarını çözmelerinin yolunun dış ve iç güvenlik için ittifak yapmaları, ilerde kendileri için tehdit oluşturacak teröristlerin yetişeceği güvenli limanların oluşmasını engellemelidirler.

Bu işbirliği kalıcı hale gelmediği sürece, Orta Asya ve Orta Doğu bölgesinde güvenlik tehditleri/riskleri hissedilmeye devam edilecektir. Bu kapsamda Suriye krizinin çözülebilmesi için 23 Ocak 2017 tarihinde başlatılan ve 30 Ekim 2017 tarihinde 7'nci toplantısı icra edilen Astana sürecinin devam ettirilmesiyle; "Türkiye, İran ve Rusya ateşkesin denetlenmesi için üçlü mekanizma kurulmasına, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasına, DEAŞ ile El Nusra'ya karşı ortak mücadeleye, 'çatışmasızlık bölgeleri' ve bu bölgelerin sınırları boyunca 'güvenlikli bölgeler' oluşturulmasına, İdlip'deki çatışmasızlık bölgesinin sınırlarının çizilmesi ve sınırlar içindeki ateşkesin uygulanmasına"⁵⁴ karar vermişlerdir. Fakat ABD'nin Suriye'deki nüfuzunu kürt terör örgütleri üzerinden artırmaya başlaması, Rusya ve İran'ın Suriye'deki etkisini azaltacağı için Türkiye-Rusya-İran üçlüsü Rusya'nın 22 Kasım 2017 tarihinde Soçi şehrinde zorunlu olarak bir araya gelmiş, Suriye'de çözümün kalıcı olmasına çalışmışlardır.

Rusya, Şam'daki müttefikini iktidarda tutmak ve İran etkisini sınırlandırmak; İran, Suriye'deki etkisini ve Akdeniz'e erişimini korumak; Türkiye ise, Şam yönetiminin değişmesi ve PKK/PYD tehdidinin durdurulmasını istediği üç farklı ajanda ile Soçi toplantısı gerçekleşmiştir. Üç devlet farklı çıkarları olsa da Soçi toplantısı ile Suriye'deki çatışmanın sürmesinin diğer devletlere sağlayacağı fırsatları engellemek istemektedirler. Kısa vadede siyasi sürecin ilk önemli adımı olarak 'Suriye Ulusal Diyalog Kongresi' toplanmasına karar verilmiştir.⁵⁵ Suriye krizini çözmek için üç ülkenin bir araya gelmesi Ortadoğu için diğer küresel aktörlerin planlarını gerçekleştirmelerini zora sokmaktadır.

Suriye özelinde gerçekleşen siyasi ve askeri işbirliği, üç devletin de ajandasında farklı jeopolitik kaygılardan kaynaklanan farklı çıkarları olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Üç devletin egemenlik ve etki alanlarına yönelik hissettiği tehdit, jeopolitik gerçeklerden ve Ortadoğu'nun anarşik ortamından beslenen realist bakış açısından vazgeçmemelerine rağmen Suriye özelinde neorealizmin ittifak anlayışıyla hareket etmelerine yol açmaktadır.

Türkiye-Rusya-İran üçlüsünün Suriye özelinde jeopolitik gerçekler ve neorealist kuramın ittifak anlayışı çerçevesinde şekillenen ilişkilerini sürdürmek ve sağlamlaştırmak için; küresel aktörlerin Ortadoğu bölgesine yönelik politikaları karşısında "bölgesel güvenlik kompleksi" ile hareket etmeleri, Ortadoğu bölgesindeki çıkarlarını korumanın

⁵³ Abdül-Hüseyn, Hüseyin, Afganistan'da Taliban'la görüşen ABD Suriye'de ne yapacak?, Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/afganistanda-talibanla-gorusen-abd-suriyede-ne-yapacak/902474>, (08.09.2017).

⁵⁴ Astana toplantıları için bkz. Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/search/?s=astana+toplant%C4%B1>, (13.12.2017).

⁵⁵ Erkmen, Serhat, Soçi'de 'yolun başı' görüldü, Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/socide-yolun-basi-gorundu/976592>, (13.12.2017).

yolunun bölgesel istikrarı sürdürmekten geçtiğini ve bu noktada çıkarlarının birleştiğini anlamaları gerekmektedir.

Türkiye-Rusya-İran üçlüsünün Suriye’de kalıcı barışı sağlayıp sağlayamayacağı sorusunun cevabına gelince; ABD’nin içinde yer almadığı bir çözümün gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. DEAŞ ve El Nusra Suriye’den çıkarılarak kalıcı ateşkes sağlandığında; ABD’nin desteklediği terör örgütü PKK/PYD, ÖSO ve Esad rejimi kontrolündeki toprakların tek bir Suriye yönetimi altında kısa vadede birleştirilemeyeceği değerlendirilmektedir. Sonuç olarak PKK/PYD, ÖSO ve Esad rejimi ekseninde devam edeceği öngörülen Suriye krizinde; kalıcı barış için çalışan Türkiye “güvenlikli bölgeler” oluşturarak sınır güvenliğini sağlamış, gerektiğinde yeni “güvenlikli bölgeler” oluşturmak için askeri harekât seçeneğini çekinmeden kullanacağını göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Abdül-Hüseyin, Hüseyin, Afganistan'da Taliban'la görüşen ABD Suriye'de ne yapacak?, Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/afganistanda-talibanla-gorusen-abd-suriyede-ne-yapacak/902474>, (08.09.2017).
- Akdeniz, Hüsmen, “Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 2, Eylül 2003.
- Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/search/?s=astana+toplant%C4%B1>, (13.12.2017).
- Bileydi, Koç, Malike, İsrail Devleti'nin Kuruluşu, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Bilgiç, Ali, “Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmaları'nda Yeni Bir Perspektif, Uluslararası İlişkiler, Cilt 8, Sayı 29, Bahar 2011.
- Bozdağlıoğlu, Yücel, Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach, Routledge, New York, 2003.
- Brzezinski, Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası, (çev.) Türedi Yelda, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2015.
- Buzan, Barry vd., Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Caşın, Mesut, Hakkı, Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2006.
- Chivvis, Christopher, S., and Fishman, Benjamin, “Regional foreign policy dynamics and their implications for the Mediterranean Region”, Perspective, RAND Corporation, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE223/RAND_PE223.pdf, (06.09.2017).
- Clausewitz, Carl Von, Savaş Üzerine, (çev.) Yalçın Şiar, Spartaküs Yayınları, İstanbul, 1997.
- Çetinsaya, Gökhan, Türk-İran İlişkileri, Türk Dış Politikasının Analizi, Sönmezoğlu Faruk (der.), 2. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 1998.
- Çitlioğlu, Ercan, İran'ı Anlamak, Başkent Üniversitesi, 2015.
- Daniel, Jamal, “Reinventing the Levant”, National Interest, Issue 145, Sep/Oct2016, <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=2f12dc29-28d0-49e0-83ab-83084225cf1f%40sessionmgr103>, (11.09.2017).
- Denk, Nevzat, 21'inci Yüzyıla Girenken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, HAK Yayını, 2000.
- Dugin, Aleksandr, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, (çev.) İmanov Vügar, Küre yayınları, İstanbul, 2015.
- Erhan, Çağrı, ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları, Stradigma.com, <https://istihbaratsahasi.files.wordpress.com/2013/10/abdnin-orta-asya-politikasi-ve-11-eyll-sonrasi-yeni-ailimlari.pdf>, (21.08.2017).
- Erkmen, Serhat, Soçi'de 'yolun başı' görüldü, Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/socide-yolun-basi-gorundu/976592>, (13.12.2017).
- Güler Müjdat, Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Heywood, Andrew, Küresel Siyaset, (çev.) Uslu Nasuh ve Özdemir Haluk, Adres Yayınları, Ankara, 2013.
- <http://www.akkunpp.com/index.php>, (13.12.2017).
- <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/resmi-simgeler/fors/>, (08.08.2017).
- Karacasulu, Z., Nilüfer, Bölgesel Güvenlik Analizi: Afganistan, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2011.

- Keohane, Robert, O., ve Nye, Joseph, S., “Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık”, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme, (çev.) Çitak Zana, Williams, Howard, vd. (der.), Phoenix Yayınları, Ankara, 2007.
- Khatib, Lina vd., “Western Policy Towards Syria: Applying Lessons Learned”, Research Paper, Chatham House, March 2017, <https://www.chathamhouse.org/publication/western-policy-towards-syria-applying-lessons-learned>, (07.09.2017).
- Kozhanov, Nikolay, Summit Signals Russia’s New Strategy Towards Iran, Chatham House, <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/summit-signals-russia-s-new-strategy-towards-iran>, (07.09.2017).
- Lachowski, Zdzislaw, Foreign Military Bases in Eurasia, SIPRI Policy Paper No.18, Stockholm International Peace Research Institute/SIPRI, 2007, <https://www.files.ethz.ch/isn/31819/Policypaper18.pdf>, (11.12.2017).
- Lomagin, Nikita, A., Foreign Policy Preferences of Russia’s Energy Sector: A Shift to Asia?, Russia, Eurasia and the New Geopolitics of Energy Confrontation and Consolidation, Kanet, Roger, and Sussex Matthew (ed.), Palgrave, Macmillan UK, 2015.
- Maksudoğlu, Mehmet, Tatarlar: Moğol mu, Türk mü?, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 11-12, İstanbul, 1997.
- Misto, Mohamad, ABD'nin PKK/PYD'ye askeri yardımı sürüyor., Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/abd-nin-pkk-pydye-askeri-yardimi-suruyor/905726>, (16.09.2017).
- Mokhtarpour, Alireza, İran Devlet Modeli, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.
- Oran, Baskın, Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, 10. Baskı, Cilt:1, İstanbul.
- Orhan, Oytun, Suriye’de Türkiye’yi Bekleyen Tehditler ve Fırsatlar, ORSAM, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/14485>, (08.09.2017).
- Özey, Ramazan, Tarihte Türk Devletleri ve Hâkimiyet Alanları, <http://www.altayli.net/tarihte-turk-devletleri-ve-hakimiyet-alanlari.html>, (07.12.2017).
- Öztürk, Emrullah, Cumhurbaşkanlığı Forsu ve 16 Türk Devleti Tartışması, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Güz 2015.
- Roux, Jean-Paul, Türklerin Tarihi-Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl, (çev.) Kazancıgil, Aykut, ve Arslan, Özcan, Lale, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Sabol, Steven, Orta Asya’da Rus-İngiliz Rekabeti, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=356313&/Orta-Asyada-Rus-%C4%B0ngiliz-Rekabeti-/-Do%C3%A7.-Dr.-Steven-Sabol->, (26.12.2017).
- Sandıklı, Atilla ve Emeklier, Bilgehan, Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, Sandıklı, Atilla (der.), Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012.
- Sinkaya, Bayram, İran Genelkurmay Başkanı Bagheri’nin Türkiye Ziyareti, ORSAM, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/14494>, (08.09.2017).
- Sladden, James vd., “Russian Strategy in the Middle East”, Perspective, RAND Corporation, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE236/RAND_PE236.pdf, (06.09.2017).
- Sommerville Quentin and Dalati Riam, Raqqa’s dirty secret, BBC, http://www.bbc.co.uk/news/resources/idd-sh/raqqas_dirty_secret, (16.09.2017).
- Stein Aaron, An Independent Actor; Turkish Foreign and Energy Policy Toward Russia, Iran, and Iraq, Atlantic Council, June 2017, http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/An_Independent_Actor_web_0608.pdf, (11.09.2017).
- Şahin, Güngör, Küresel Güvenlik ve NATO; Teori, Aktör, Tehdit, Risk, Detay Yayıncılık, Ankara, 2016.

Tian, Nan vd., Trends in World Military Expenditure 2016, SIPRI Fact Sheet, April 2017, <https://www.sipri.org/sites/default/files/Trends-world-military-expenditure-2016.pdf>, (11.12.2017).

Waltz, Kenneth, N., Man, The State and War, Columbia University Press, New York, 1959.

Yılmaz, Salih, ve Yakşı, Abdullah, Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri, Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 17, Mayıs 2016.

YPG'nin Rusya ile ilişkisi ne durumda?, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39937178>, (12.12.2017).